

Śląskie stroje ludowe

- projekt edukacyjny

Strój Rozbarsko-Bytomski

Strój Opolski

Strój „Watański”

Strój Górali Śląskich

GALANDA

KABOTEK

WIERZCHEŃ

KIECKA

ZOPASKA

BRUCLEK

KOSZULA

JELENIOKI

KROPY

Strój bytomski-rozbarski

Region występowania

Występuje on do obecnych czasów w rejonie dawnej ziemi bytomskiej, raciborskiej i opolskiej. Wschodnią granicę jego zasięgu stanowiła mniej więcej rzeka Brynica i Przemsza, na północy Mała Panew, na południu linia wytyczona między Mysłowicami, Mikołowem i Pszczyną. Zachodnia natomiast granica zazębiała się z zachodnim zasięgiem stroju raciborskiego, tworząc z nim niegdyś jedną wielką grupę.

Strój ten nosi również nazwę „Rozbarski” od wsi Rozbark będącej dzielnicą Bytomia lub „Górzański” od gwarowej nazwy kopalni czyli „gór”.

Strój kobiecy

Tradycja przekazuje, że jeszcze do pierwszych lat XX wieku codziennym ubiorem kobiecym była w lecie **ciasnocha**, przykryta górą **kabotkiem** lub długa płócienna koszula przepasana płócienną, drukowaną modro, wzorzystą **zapaską**. Wychodząc z domu do wsi, kobieta wkładała na szyję **korale** lub **paciorki**, a na głowę białą, wykrochmaloną **chustkę**, związaną w tyle. Zamożniejsze kobiety wkładały długą, suto marszczoną w pasie **kieckę**, której kopiastość podkreślano kilkoma warstwami spódnic. **Wierzcheń** w kolorze czarnym lub granatowym był noszony przez starsze kobiety, czerwonym przez młodsze. Idąc na tańce wkładano na ramiona, zamiast wierzchnia, cienką wełnianą, kaszmirową chustkę w kwiaty, tzw. **merynkę z frędzlami**, skrzyżowaną na piersiach. Starsze kobiety nosiły także czarne, sukienne **katanki**, krótkie do pasa, ze stojącym kołnierzem, szyte na flanelowej podszewce. Ich brzegi były podszyte czerwonym sukrem, a dolne krawędzie lekko sfalowane, co było wynikiem dokładnego dopasowania w talii. Katankę wkładano na kabotek i kieckę w chłodne dni i jako taka część stroju przetrwała u niektórych osób do czasów drugiej wojny światowej.

Z biegiem czasu modne zaczęły być **jakle**. Bytomskie jakle i kiecki z czarnej tkaniny jedwabnej nie mają koronek ani innych ozdób. Na uroczyste okazje komplety stroju kobiecego składają się z **jakli** i **kiecki** przede wszystkim w czarnym kolorze

Panna młoda również ubiera się w czarny komplet, na głowę wkłada szeroki mirtowy wieniec, a na szyję - długą zieloną wstążkę z mariańskim medalikiem. Bogactwo stroju podkreślają naramienne chusty tureckie - w zimie grube, wełniane, w lecie cienkie kaszmirowe, zwane szaltuchami.

Na nogi do odświętnego stroju wkładano sznurowane trzewiki i pończochy (najpierw czerwone, potem niebieskie, a na końcu białe). Jeszcze do czasów drugiej wojny światowej starsze kobiety zakładały ręcznik - płócienny długi szal z frędzlami. Podczas gdy mężatki nosiły chustki wiązane w tyle głowy, dziewczęta chodziły z gołą głową, a na szczególne uroczystości zakładały **galandę** - szeroki wieniec z sztucznych kwiatów.

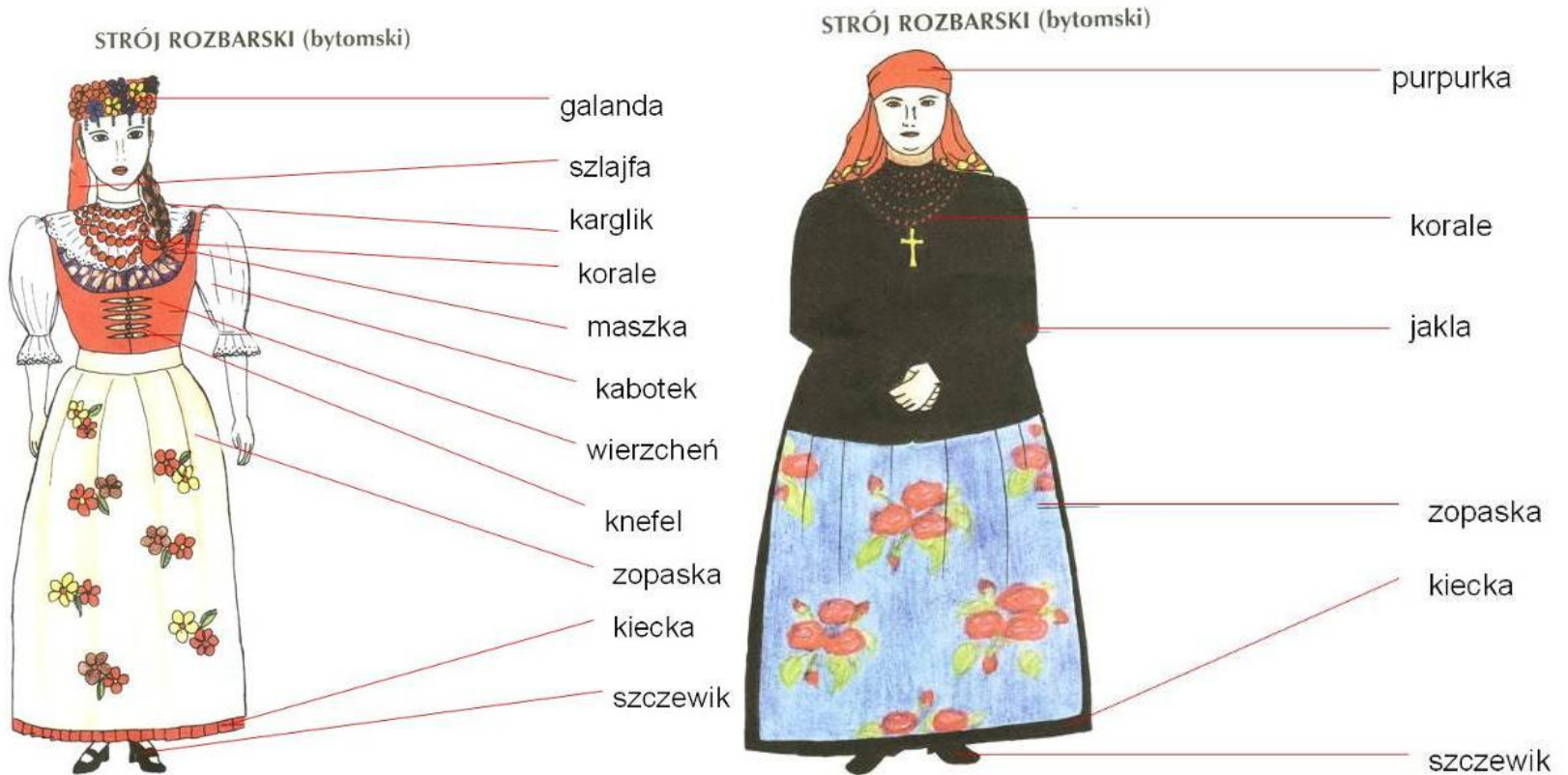

Strój codzienny i odświętny – podobieństwa i różnice.

Strój codzienny i odświętny różnił się jakością tkaniny, z której był uszyty. Na uroczyste okazje komplet stroju kobiecego składał się z jakli i kiecki przede wszystkim w czarnym kolorze. Fartuch był jedwabny, adamaszkowy w kwiaty lub tzw. chiński

Znaczenie kolorów w ubiorze kobiet i mężczyzn

W ubiorze kobiet wpływ na wygląd miał kalendarz liturgiczny oraz wiek kobiet. Młodsze nosiły jasne kolory, starsze ciemniejsze.

Strój męski

Dawniej nosili wyłącznie chłopci, właściciele gospodarstw i ich synowie, którzy byli dziedzicami. Swą formą, kolorystyką i zdobieniem przypominał mundury wojskowe z czasów pruskiego król Fryderyka Wielkiego.

Składa się z płóciennej koszuli z wywijanym kołnierzykiem, pod którym wiąże się jedwabną, kolorową chusteczkę - jedbowkę, z wpuszczonych do butów z cholewami spodni - u bogatszych ze skóry zamszowej, żółtej czyli skórzoków lub jelenioków – u biedniejszych zazwyczaj sukiennych, granatowych lub czarnych o prostych, długich nogawkach z czerwoną wypustką po bokach czyli białą zwaną bizoki. Wierzchnią część stroju stanowi bruclek, bez rękawów (męska kamizelka sięgająca pasa lub bioder, z kieszeniami, ozdobiona metalowymi guzikami i kolorowymi wełnianymi sznurkami) i kamuzola z rękawami, uszyte z granatowego, albo czarnego sukna na białej podszewce, o krawędziach podszytych czerwonym suknem.

Zimą noszono jeszcze płaszcz lub suknię - długą do połowy łydek, granatową ze stojącym kołnierzem sukmanę (okrycie wierzchnie z rękawami, długie do kostek, zapinane z przodu, w pasie lekko wcięte, dołem poszerzone). Nakrycie głowy stanowiła tchórzówka (aksamitna, granatowa lub czarna czapka z krótkim frędzlem na środku i z szerokim otokiem wykonanym z futra tchórze).

Latem noszono kanię, czyli czarny filcowy kapelusz z okrągłą główką i szerokim, prostym rondem. Mężczyźni zawsze byli minimalistami a co za tym idzie posiadali jeden ancug który służył im na wszystkie uroczystości

Słowniczek części stroju ludowego

bizoki – czarne lub granatowe sukienne spodnie z długimi prostymi nogawkami z czerwoną wypustką wszytą w szew biegnący po zewnętrznej stronie nogawki,

bruclek – męska, sięgająca bioder kamizelka z czarnego lub granatowego sukna, podszywana białą sukienną podszewką o krawędziach odszytych czerwonym suknem widocznym od zewnątrz jako wąska wypustka,

chwośt – pęczek związanych w połowie i zgiętych, równo przyciętych nitek jedwabnych lub bawełnianych. Ozdoba męskich okryć wierzchnich,

ciasnocha - kobieca koszula z płótna, składała się z części górnej, czyli stanika i doszytej grubszej spódnicy zwanej spodkiem,

galanda – szeroki wieniec z kolorowych sztucznych kwiatów i błyskotek. Zawsze w jego środkowej części (nad czołem) znajdował się czerwony kwiat róży,

jakła - wierzchnie okrycie kobiece w formie luźnej rozszerzonej bluzy sięgającej bioder. Kaftan miał długie dwuczęściowe rękawy, górą marszczone z bufką, przy dłoni wąskie i proste,

jedbowka – jedwabna chustka najczęściej amarantowego koloru z kolorowymi, mieniącymi się paskami wzdłuż wszystkich boków,

jelenioki (skórzaki) – irchowe, żółte przylegające ściśle do ciała spodnie,

kabotek – krótka płócienna koszula do pasa z sięgającymi do łokcia rękawami,

kamzela – sięgający bioder kaftan męski z rękawami, szyty z czarnego lub granatowego sukna podszywany białą sukienną podszewką o krawędziach odszytych czerwonym suknem widocznym od zewnątrz jako wąska wypustka,

kania – męski filcowy czarny kapelusz z okrągłą główką i dość szerokim prostym rondem,

kiecka – spódnica z doszytym stanikiem, przeważnie z cienkich tkanin wełnianych, latem także z jedwabnych i bawełnianych,

płoszcz (suknia) – długie, męskie okrycie wierzchnie z granatowego lub czarnego sukna do połowy łydek, jego rękawy miały mankiety wykonane z brokatu lub wzorzystej jedwabnej tkaniny, na przodach oprócz naszyć sznureczka znajdowały się granatowe chwosty,

purpurka – płócienna chustka w kolorze czerwonym. Na purpurowym tle drukowane były biało-zielono-czerwone wzory, które tworzyły bordiurę składającą się z motywów róż, drobnych kwiatków i liści,

stanik – górna część kiecki ściśle opasująca kibić kobiety z cięciami na plecach, zapinany na guziki,

stanik z kielbasą – stanik z watowaną i pikowaną podkładką doszytą w pasie. Noszony pod kiecką lub spódnicą nadawał sylwetce kobiecej obfity kształt,

szaltuch – duża chustka noszona jako okrycie wierzchnie, kraciasta lub o wzorach tureckich,

sztyblety – krótkie, do kostek obuwie męskie z gumowymi klinami po bokach,

tacki – trapezowate klapki doszyte do dolnej krawędzi gorsetu,

tchórzówka – męska czapka noszona zimą z aksamitu lub sukna w kolorze granatowym bądź czarnym, z szerokim otokiem z futra tchórze,

wierzcheń – czerwony, czarny lub granatowy sukienny gorset. Sięgał do linii talii, miał na piersiach głęboki podkrój. Dopasowany był półkolistymi cięciami na plecach, nie zaszyte do końca tworzyły na tyle trzy tacki. Jego ozdobę stanowiło obszycie wokół dekoltu z szerokiej ułożonej w fałdki wstążki i szamerunku z żółtych i granatowych lub zielonych sznureczków, naszyte wokół dziurek służących do zapinania. Używane na obszycie wstążki były kwieciste przeważnie w kolorze czerwonym, niebieskim, liliowym i kremowym, a guziki metalowe i błyszczące.

zapaska - część odzieży kobiecej, wykonana z jednej lub kilku części zszytych z sobą, służyła do zasłaniania dolnej części odzieży

Strój raciborski

Region występowania

Wśród kilku odmian śląskich strojów ludowych wyróżnia się odmianę raciborską. Zasięg tego stroju obejmował jeszcze przed II wojną światową oprócz Raciborszczyzny powiaty: głubczycki, część rybnickiego, wodzisławskiego oraz Śląsk Opawski.

Strój kobiecy

Raciborski strój ludowy rozwinął się w XIX wieku, na co miał wpływ wzrost zamożności wsi. W stroju z tego okresu charakterystyczne dla odzienia były tzw. szpyndzery, krótkie, dopasowane kaftany sięgające talii, szyte z atlasu zdobionego wzorami. Miały długie, bufiaste i podszywane wata rękawy, zwężające się ku mankietom. Zapinane były z przodu na haftki oraz dużą klamrę. Dekolty, zakończone szerokimi kołnierzami z frędzlami miały kształt trójkąta. Szerokie spódnice, zwane mazelonkami, kieckami bądź sukniami uszyte były z cienkich, wełnianych materiałów. Charakterystyczne w ich wyglądzie były karbowane falbany (tzw. tolkrouzy). Nierzadko spódnice były marszczone w pasie oraz przyszywane do płóciennego stanika. Młode dziewczyny nosiły tzw. glorki, czyli spódnice z tafty, do których doszywane były płócienne staniki. Na spódnice nakładane były fartuchy, lekko marszczone i wszywane w przechodzącą w troki obszewkę, szyte ze wzorzystych, brokatowych tkanin, zdobione najczęściej wzorami kwiatowymi. Długością były równe, lub też nieco krótsze od spódnicy, barwą współgrały z resztą stroju. Typowymi elementami były również czepeczki oraz kolorowe chusty z jedwabnymi frędzlami, tzw. szatki. Zwieńczeniem stroju były czarne pończochy oraz buty na słupkowych obcasach, sznurowane lub też zapinane na pasek. W następnym stuleciu strój raciborski przeszedł wiele zmian.

Na początku XX wieku strój raciborski uległ pewnym zmianom. „Szpyndzery” zostały zastąpione kaftanami o zdecydowanie innym kroju, zwanymi „jakłami” bądź „jupami”. Były one znacznie dłuższe, sięgały aż do bioder, rozszerzały się trapezowato od pach w dół, koło szyi wykończone stójką, zapinane z przodu na zatrzaski. Posiadały długie rękawy z mocno marszczonymi główkami. W latach 30-tych XX w. główki rękawów przestały być sterczące i marszczone - stały się gładkie. Dolne krawędzie kaftanów były przeważnie obszywane cienką, czarną koronką bądź fabryczną aplikacją. Aplikacje te naszywano także wzdłuż zapięcia kaftana. Spódnice również uległy zmianie. Pozbawiono je doszywanych staników. Spódnice z XX stulecia były suto marszczone lub plisowane i wszyte w wąską obszewkę w pasie.

Najczęściej wykorzystywanym materiałem był atlas z wytłaczanym jednobarwnym wzorem roślinnym. Zasadą było, by odświętna spódnica i kaftan — „anzug” wykonane były z tego samego materiału. Do spódnic wszytych w obszewkę kobiety zakładały płócienne staniki ze szmacianymi wałkami — „lajbiki z kiełbasą”, które zapobiegały obsuwaniu się halek i spódnicy, a także pogrubiały kobietę w pasie.

W XX wieku zmieniły się również nakrycia głów kobiecych. Zarzucono noszenie czepców. Zamiast nich zakładano chustki wełniane i rypsowe wiązane „na zurek”, „na babka” tj. na czoło z końcami łączonymi z tyłu głowy na karku. Chustki wełniane przyozdobione długimi, jedwabnymi frędzlami wiązano również pod brodą. Takie noszone są do dnia dzisiejszego. Mają one przeważnie kolor beżowy, popielaty, zielonkawy lub czarny. Zimową porą kobiety narzucały na ramiona grube, najczęściej kraciaste, wełniane chusty zwane „plejtami” bądź „hytami”, które chroniły je od zimna. W ostatnim czasie strój ludowy Raciborszczyzny stopniowo zanika, dziś można się z nim spotkać głównie podczas występów zespołów folklorystycznych oraz w raciborskim muzeum, które posiada bogatą kolekcję zbiorów

STRÓJ RACIBORSKI

merynka

strzympy

jakła

zopaska

kiecka

Strój męski

Męski strój ludowy podobny był na całym Śląsku, ponadto pod koniec XIX wieku został zastąpiony przez strój miejski. Podstawą była płócienna biała koszula o kroju przyramkowym, przy szyi i na mankietach wykończona ścięciem mereżkowym. Przy wywijanym kołnierzyku kolorowa chustka – jedbowka.

Bogaci gospodarze ubierali długie spodnie szyte ze skóry – skórzaki lub jelenioki wpuszczone do skórzanych butów z cholewami (kropy) lub sztyblety – buty do kostek z gumowymi wstawkami po bokach.

Biedniejsi gospodarze szyli spodnie z sukna w kolorze granatowym lub czarnym, koniecznie z białą – czerwoną wypustką na bokach nogawek. Na koszulę przywdziewano bruclek – kamizelę wykonaną z granatowego lub czarnego sukna na cienkiej czerwonej podszewce. Podobny krój, z doszytymi rękawami miała kamuzola – wierzchnia część stroju, marynarka. Obie części stroju charakteryzowały ozdoby – szamerowania w kontrastowym, czerwonym kolorze przy kieszeniach, z tyłu szew zakończony czerwonym trójkątem – znakiem oraz trzy fałdy. Brzegi kołnierza obszyte granatowym sznurkiem, często zakończonym drobnymi chwostami, podobnie jak na brucleku i kamuzoli.

Zimą mężczyźni nosili płaszcz (suknię) – długą sukmanę, płaszcz o kroju rozkloszowanym, z długimi rękawami i stojącym kołnierzem. Nakryciem głowy był czarny filcowy kapelusz z szerokim rondem – kania, a w zimie tchórzówka – aksamitna lub sukienna czapka z krótkim frędzlem na środku i szerokim otokiem z futra tchórze.

Strój codzienny i odświętny – podobieństwa i różnice

Krój strojów codziennych i odświętnych niewiele różnił się od siebie. Różnica polegała tylko na jakości materiałów, z których były one szyte oraz na braku ozdób w stroju codziennym. Ubrania noszone w dni powszednie kobiety najczęściej szyły sobie same, natomiast stroje świąteczne, szyte kilka razy w życiu, wykonywane były przez zawodowe krawcowe lub krawców

Słowniczek części stroju ludowego

anzug - odświętna spódnica i kaftan wykonane były z tego samego materiału

bruclek – kamizela wykonana z granatowego lub czarnego sukna na cienkiej czerwonej podszewce,

glorki - spódnice z tafty, do których doszywane były płócienne staniki.

jakła - dłuższe, sięgające aż do bioder kaftany, rozszerzały się trapezowato od pach w dół, koło szyi wykończone stójką, zapinane z przodu na zatrzaski. Posiadały długie rękawy z mocno marszczonymi główkami.

jedbowka - kolorowa chustka przy kołnierzyku,

jelenioki lub skórzaki - długie spodnie szyte ze skóry,

kamuzola - wierzchnia część stroju, marynarka, podobny krój do brucleka z doszytymi rękawami,

kania - czarny filcowy kapelusz z szerokim rondem,

lajbiki z kielbasą - płócienne staniki ze szmacianymi wałkami, które zapobiegały obsuwaniu się halek i spódnicy, a także pogrubiały kobietę w pasie.

plejty bądź hyty - grube, najczęściej kraciaste, wełniane chusty zarzucane na ramię, które chroniły od zimna.

płaszcz (suknia) – długa sukmana, płaszcz o kroju rozkloszowanym, z długimi rękawami i stojącym kołnierzem,

szpyndzery - krótkie, dopasowane kaftany sięgające talii, szyte z ałtasu zdobionego wzorami. Miały długie, bufiaste i podszywane watą rękawy, zwężające się ku mankietom. Zapinane były z przodu na haftki oraz dużą klamrę,

tolkrouzy - karbowane falbany

tchórzówka – aksamitna lub sukienna czapka z krótkim frędzlem na środku i szerokim otokiem z futra tchórze.

Strój opolski

Region występowania

Zasięg stroju opolskiego obejmował teren między kompleksami lasów położonych na wschód i zachód od Opola sięgając na północ po Kluczbork, natomiast wschodnia granica opierała się o Olesno

Strój kobiecy

Damski strój składała się z płóciennej białej halki – ciasnochy – o prymitywnym kroju, w którą ubierano koszulkę (kabotek). Były to krótkie, sięgające pasa bluzki szyte z białego, cienkiego, lnianego lub bawełnianego płótna. Szyto je ręcznie. Przód i plecy krojone były z jednego kawałka tkaniny. Rękawy przyramkowe bufiaste (długie na zimę, a krótkie w lecie), dołem zebrane trokiem, zdobione haftem angielskim lub atłaskowym. Przód koszulki niezszyty. Kołnierzyk niewielki, przymarszczony w kryżę, zawiązywany pod szyją trokiem. Na kabotek kobiety ubierały suknię – mazelonkę – wykonaną z wełnianej tkaniny produkcji fabrycznej w niebieskim kolorze – mazelan, składającej się z 5 części (Szerzyn) marszczonych brytów tkaniny opasujących boki sylwetki, oraz górą doszytego stanika – oplecka (wyrcha) – z granatowego (bądź czarnego lub ciemnozielonego) sukna, najczęściej na płóciennej, lnianej podszewce. Dołem spódnica wykończona była ozdobną szarfą – galonką w kontrastowym, czerwonym kolorze. Wyrch barwnie haftowano ściegiem atłaskowym w motywy roślinne (kwiaty i zielone gałązki, rozety) po obu stronach przodu stanika oraz na plecach – tylny motyw to stylizowane drzewo życia – ludowy symbol kreacji. Dekolt sukni z przodu rozcięty, głęboki, owalny, obwiedziony był szeroką brokatową lub jedwabną wstęgą w kolorowe pasy.

Uzupełnieniem sukni był jedwabny lub brokatowy fartuch szyty z jednego, dwóch lub trzech kawałków tkaniny, najczęściej o splocie żakardowym, górą marszczony, zebrany w pasek przechodzący w troki do wiązania. Zapaski przednie często były pokrywane barwnym haftem w motywy roślinne, a ich długość nie przekraczała galonki. Na nogi nakładano pończochy w czerwonym kolorze i płaskie buty z kłamrą.

Ozdobą głowy panny była galanda – symbol dziewictwa, wieniec upleciony ze sztucznych kwiatków i koralików – bądź płócienny biały czepek, który nie przykrywał uszu. Czepce mężatek były okazalsze, bardziej zdobione. Obie formy nakryć głowy charakteryzował dwudzielny krój: podkowiaste dno i marszczony otok oraz jedwabne wstążki z przodu lub ogromna kokarda z tyłu.

Na początku XX w. stroje zmieniły się, pozostało jedynie nazewnictwo oraz krój spódnicy.

Podstawowe elementy ubrania to kaftan zwany jakłą (jupa) oraz spódnica. Obie części garderoby szyte z tego samego gatunku tkaniny, głównie pochodzenia fabrycznego- wełna, aksamit, jedwab. Kolory tkanin zwykle w ciemnych tonacjach – czerń, granat, ciemny brąz, ciemna zieleń. Jakłę charakteryzował szeroki, luźny, rozkloszowany ku dołowi krój. Plecy sięgające poniżej linii bioder, dolna krawędź zaokrąglona, wykończona długą falbanką z koronki lub z przymarszczonego materiału tego samego gatunku co całość ubioru. Przód kaftana rozcięty, zapinany na haftki, ukryte pod rzędem ozdobnych guzików atrap. Przy szyi jakłę wykańczano stójką. Rękawy długie, proste, zwężające się ku dołowi, główka ujęta w bufkę, mankiety obrębane koronką. Jakle szyte były zazwyczaj na płóciennej podszewce. Pod kaftan wkładano mazelonkę, składającą się z dwóch części: stanika (oplecka) zwykle szytego z gorszej gatunkowo tkaniny oraz spódnicy uszytej z tego samego gatunku tkaniny co jakła. Dołem spódnicę wykańczała szczoteczka chroniąca dolną jej krawędź przed wytarciem. Ozdobnym uzupełnieniem były fartuchy szyte z atlasu, adamaszku, jedwabiu. Motywy zdobnicze na zapaskach uzyskiwano techniką żakardową lub haftując dolny brzeg motywami florystycznymi.

W zimie zamiast płaszcza kobiety nosiły chusty: nagłowne – satki, odzieżowe – płachta, okrężka, zawijka i naramienne – szalowe – opasek, płachetka z grubych tkanin wełnianych, a w lecie lżejsze z cienkiej wełenki – merynki lub płócienne. Popularne były chustki nagłowne wykonane techniką szydełkową z jedwabnych nici – heklówki.

Buty – były to trzewiki sznurowane z przodu, na niedużym obcasie wykonane ze skóry w czarnym kolorze.

Strój męski

Podstawą stroju męskiego była koszula z długimi rękawami, szyta z białego Płotna lnianego lub bawełnianego, Ol kroju przyramkowym. Miała z przodu rozcięcie, przy szyi niewielki kołnierzyk wywijany z doszywaną stójką, z wyłogami wykończonymi mereżką, podobnie jak mankiety rękawów. Na koszulę nakładano sięgającą do bioder kamizelę – brucek wykonany z granatowego sukna, na białej lub czerwonej podszewce. Brzegi brucełka obszywano czerwoną lamówką, guziki były mosiężne. Odzież wierzchnią stanowiła kamuzola – rodzaj marynarki – uszyta z granatowego sukna. Krój prosty, an białej podszewce, z tyłu zszywany, u dołu rozcięcie ograniczone znakiem – czerwoną prostokątną naszywką wykonaną techniką haftu. Nieodzowną częścią męskiego stroju były spodnie pierwotnie wykonane ze skóry jelenia lub zamszu, stąd ich nazwa jelenioki – w kolorze jasnożółtym. Później spodnie szyto z sukna w kolorze górnej części stroju zdobiąc je czerwonymi lampasami. Pod szyją pojawiła się jedwabna kolorowa chustka – jedbowka. Ozdobą głowy każdego pana był czarny pilśniowy kapelusz – kania. Ubranie uzupełniały skórzane buty z cholewami zwane kropami. Zimą nakładano sukmanę – płoszcz lub suknię – długi fałdzisty płaszcz sięgający do połowy łydek, ze stojącym wysoko kołnierzem. Płoszcz szyto z grubego granatowego sukna.

W drugiej połowie XIX w. opolski strój męski zaczął zanikać. Mężczyźni zaczęli nosić garnitur – ancug – składał się on z: marynarki, kamizelki i spodni szytych z tego samego materiału. Pod marynarkę, uszytą na jedwabnej podszewce, wkładano białą płócienną koszulę z wymiennym przodem, kołnierzykiem i mankietami. Pod szyją każdy elegancki mężczyzna nosił muszkę albo krawat – ślips.

Słowniczek części stroju ludowego

ancug – składał się z: marynarki, kamizelki i spodni szytych z tego samego materiału,

bruclek - sięgająca do bioder kamizele wykonana z granatowego sukna, na białej lub czerwonej podszewce. Brzegi brucleka obszywano czerwoną lamówką, guziki były mosiężne,

galanda – symbol dziewictwa, wieniec upleciony ze sztucznych kwiatków i koralików,

galonka - ozdobna szarfa u dołu spódnicy w kontrastowym, czerwonym kolorze,

heklówki - chustki nagłowne wykonane techniką szydełkową z jedwabnych nici,

jedbowka - jedwabna kolorowa chustka,

jelenioki - spodnie pierwotnie wykonane ze skóry jelenia lub zamszu, w kolorze jasnożółtym.

kabotek - płócienny kaftan o długich rękawach haftowany na przyramkach, mankietach i oszewce koło szyi płaskimi ściegami nićmi w kolorze żółtawym i brązowym, także różowym oraz białym w charakterystyczne motywy kolistych kwiatów, owoców granatu i tulipanów.

kamuzola – rodzaj marynarki – uszyta z granatowego sukna. Krój prosty, an białej podszewce, z tyłu zszywany, u dołu rozcięcie ograniczone znakiem – czerwoną prostokątną naszywką wykonaną techniką haftu,

mazonka - suknia, z sukiennej, ciemnej tkaniny

oplecek (wyrch) - stanik o dużym okrągłym dekolcie obszytym szeroką ozdobną wstążką zachodzącą na szerokie ramięczka, który w pozostałych wolnych polach wypełniony był w całości haftem wykonanym wełnianymi, ciemnymi nićmi, płaskimi ściegami o charakterystycznych kolistych motywach.

płoszcz lub suknia – długi fałdzisty płaszcz sięgający do połowy łydek, ze stojącym wysoko kołnierzem. Płaszcz szyty z grubego granatowego sukna.

Strój oleski

Kobieta w stroju oleskim, fot. Stefan

Region występowania

Zasięg stroju oleskiego obejmuje wsie od Olesna po Sternalice i Wichrów.

Strój kobiecy

Podstawą damskiego stroju oleskiego była wełniana tkanina samodziałowa wykonywana przez kobiety na krosnach. Materiał miał charakterystyczny wzór w paski, w kontrastowych kolorach – czerwonym (burem – stąd nazwa burok), granatowym, fioletowym, białym, zielonym, żółtym.

Spódnica uszyta była z jednego kawałka tkaniny zebranego w pasek, suto zmarszczonego. Długość spódnicy sięgała do kostek, a szerokość to ok. 3,5 m. Dołem obszyta była dwoma rzędami aksamitki. Do spódnicy doszywano sukienny lub aksamitny stanik na płóciennej podszewce. Oplecek był wykrojony przy dekolcie i na ramionach, przód ozdabiano szamerunkami wykonanymi ze sznurka w kontrastowym czerwonym i zielonym kolorze zakończonego niewielkimi pomponami. Pod suknię wkładano białą płócienną koszulkę – kabotek – na lato z krótkimi rękawami, a w zimie z długimi. Koszulka miała przyramkowy krój, przy szyi zaś niewielki kołnierzyk tworzący kryzę, zawiązywany na trok. Uzupełnieniem stroju była chustka napleczna meryka – kwadratowa, wykonana fabrycznie z cienkiej welenki, często we wzory kwiatowe, z krawędziami wykończonymi frędzlami.

Na głowę kobiety wkładały czepce. W stroju oleskim czepce były koronkowe lub tiulowe, pokryte białymi haftami z fałdowaną krezą wokół twarzy, nierzadko ich przybraniem były kolorowe wstążki, których końce sięgały ok. 1 m, zwisając ku dołowi na plecy.

Strój męski

Ludowy strój męski zarzucono w XIX w.

Słowniczek części stroju ludowego

burok – kiecka wykonana z samodziałowego pasiaka obszyta dołem szeroką niebieską taśmą,

kabotek – koszulka – na lato z krótkimi rękawami, a w zimie z długimi,

napieczna meryka – chustka kwadratowa, wykonana fabrycznie z cienkiej wełenki, często we wzory kwiatowe, z krawędziami wykończonymi frędzlami.

oplecek – stanik wykrojony przy dekolcie i na ramionach, przód ozdabiano szamerunkami wykonanymi ze sznurka w kontrastowym czerwonym i zielonym kolorze zakończonych niewielkimi pomponami.

Strój rybnicki

Region występowania

Zasięgiem swoim obejmuje wsie w okolicy Wodzisławia, Żor i Rybnika po Orzesze na wschodzie i Knurów na północy. Od strony zachodniej granica jest płynna i zaciera się w zetknięciu ze strojem raciborskim.

Strój kobiecy

Kobiety nosiły: długą kieckę, z szeroką spódnicą utrzymywaną na staniku o półokrągłym dekolcie, kabotek z krótkimi, bufiastymi rękawami o białych, płaskich i dziurkowanych haftach, które zdobiły także dno czepców. Czepce szyto z płótna albo z tiulu ze stojącą nad czołem koronkową ryszą układaną w drobne fałdki i z haftem na dnie. Do kiecki przypasywano fartuch szeroki, jedwabny, za który zatykano końce narożników wzorzystej, wełnianej chusty zarzucanej na ramiona i skrzyżowanej na piersiach. Dziewczęta na głowie nosiły galardę z kolorowych sztucznych kwiatów i błyszczących koralików.

Nosiło się jeszcze inne komplety składające się z kiecki, jakli, kabotka, fartucha i merynki. Kiecka uszyta jest z cienkiej wełnianej tkaniny w kolorze zielonkawym, brązowym, rzadziej w niebieskim i różowym. Długością sięgała do połowy łydek i dołem obszyta co najmniej dwoma rzędami falban układanych w gęste fałdki. W pasie jest lekko sfałdowana i połączona ze stanikiem, gładkim o okrągłym dekolcie. Widać spod niego biały płócienny kabotek z krótkimi rękawami o falbanowych opadających krezach, na który wkłada się jaklę z tej samej tkaniny co kiecka. Współcześnie nie nosi się już kabotka, a jaklę wkłada się bezpośrednio na kieckę. Jakla ma lekko bufiaste i zwężające się rękawy, na długość sięga pasa i ozdobiona jest drobnymi guziczkami wzdłuż rozcięcia z przodu oraz aplikacją naszytą wzdłuż krawędzi. Do kompletu nosi się jeszcze jednokolorową merynkę z frędzlami o kolorowo haftowanym narożniku, zarzucaną na głowę i plecy i wiązaną pod brodą.

Strój męski

Z tradycyjnego stroju męskiego nie zachowało się nic. Nawiązywał on do form cieszyńskich i pszczyńskich ale zarzucono go w drugiej połowie XIX w.

Słowniczek części stroju ludowego

Kabotek - koszulka z krótkimi, bufiastymi rękawami o białych, płaskich i dziurkowanych haftach,

Merynka - jednokolorowa chustka z frędzlami o kolorowo haftowanym narożniku, zarzucana na głowę i plecy i wiązana pod brodą.

Strój pszczyński

Region występowania

Zasięg czysto pszczyńskiego stroju obejmował niewielki obszar, mianowicie wsie: Grzawa, Miedzna, Zawadka, Frydek, Gilowice, Wola, Międzyrzecze, Rudawki. Ślady stroju pszczyńskiego można znaleźć też poza Tychami aż po Mikołów i Mysłówice na północy i Komorowice bielskie na południu, po Żory na zachodzie i rzekę Sołę na wschodzie.

Strój kobiecy

Strój kobiecy składa się z długiej, szerokiej, marszczonej sukni – mazelonki, utrzymywanej na Olecku, płóciennego kabotka z bufiastymi, krótkimi rękawami, czólkowego czepca i białej, płóciennej chustki wiązanej umiejętnie w tyle głowy oraz płóciennego, szerokiego i długiego fartucha. Mazelonka uszyta była z sukiennej tkaniny i sięgała do połowy łydek. Dolny jej brzeg był obszyty brokatową galonką. Oplecek szyto z jedwabnego niebieskawego, zielonkawego lub czerwonego atlasu, haftowano kolorowym kordonkiem lub lacetem w krągłe motywy różyczek, kwiatu tulipana i liści. Wokół brzegów rękawów kabotka biegły szerokie, opadające, biało haftowane krezy, ściągane tasiemką. Haftowane były przytamki i oszewka koło szyi, a nawet brzeg lewego przodu. Białe hafty o rozbudowanym ornamentem roślinnym występowały na brzegach fartucha oraz na płóciennej czepinowej chustce nagłownej, obszytej wokoło klockową koroneczką.

Dziewczęta nosiły na głowie galardę, a włosy miały splecione w jeden warkocz przewiązany wzorzystą wstążką. Na szyję wkładano korale. Zameżne kobiety pod żurkiem nosiły czólkowy czepiec robiony z białych nici, techniką szydełkową, przy czym czółko miało kształt ażurowego prostokąta, który przysłaniał czoło. Do tradycyjnych części odzieży należała płócienna ciasnocha, modry fartuch drukowany. Suknia lniana lub lniano-wełniana, zafarbowana na brunatny lub czarny kolor odcinała się od czerwonych, wełnianych, dzianych pończoch. Suknia była bez galonki i bez ozdobnego oplecka, przykryta górą jakłą, lekko wcięta w pasie, długą do bioder, o sterczących ponad ramiona rękawach zwężających się ku dołowi. Jakła miała ozdobne obszycia – aplikacje lub hafty biegnące na brzegach przodów i rękawów i zapinała się na drobne guziczki przyszyte wzdłuż przodu w dekoracyjne kombinacje. Do tego dochodziła zapaska uszyta z dwu szerokości, górą marszczona i wszyta w oszewkę przechodzącą w troki do wiązania. Popularne były fartuchy płócienne w biało-różowe lub biało-niebieskie prążki, dołem haftowane białymi, niebieskimi lub różowymi nićmi o motywach roślinnych.

Obecnie prawie całkowicie zniknęła tradycja noszenia stroju ludowego. Na szczęście w regionie pszczyńskim zachował się jeszcze zwyczaj noszenia przez kobiety niektórych części stroju. Tak zwane "starki" chodzą w stroju ludowym do kościoła i na targ. Na wsi mówiło się, że kobiety chodzą w kieckach w przeciwieństwie do miasta, gdzie chodziło się po pańsku lub w szatach.

Strój ludowy starki składał się z kilku elementów: koszuli, kabotka czyli bluzki, kiecki inaczej zwanej "mazelonką", oplecki oraz "ciasnochy", tj. fartucha drukowanego. Z upływem czasu i przemianami społeczno-gospodarczymi zmienił się nieco strój tradycyjny. Zamiast *oplecka* pojawiła się ciemna *jakła*, wykonana z wełnianych tkanin na zimę i kretonów na lato. Do nowszego stroju dochodziła zapaska, tj. fartuch, którego rola polegała na ochronie sukni przed zabrudzeniem.

Współczesny strój starszych kobiet składa się z długiej poniżej pasa jakli, długiej do połowy łydek sukni zakrytej z przodu wzorzystym jedwabnym i znacznie węższym fartuchem oraz merynki zawiązanej pod brodą. Młodsze kobiety i dziewczęta wkładają latem odświętnie biały kabotek z krótkimi rękawami o opadających w dół falbanach przewiązanych czerwoną wstążką związaną w kokardę, suknię z gładkim bądź haftowanym na wzór krakowski, aksamitnym stanikiem i kwiecisty, jedwabny fartuch, a na głowę chustkę związaną w żurek w tyle głowy. Na nogi wkładają czarne pantofle i nylonowe pończochy.

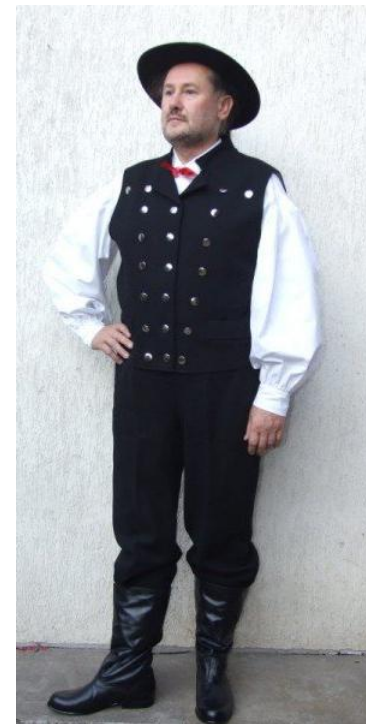

Strój męski

Strój męski - spodnie z granatowego sukna, wpuszczane do czarnych butów z cholewami, kamizelka z tego samego materiału, bez rękawów, zapinana na jeden lub dwa rzędy metalowych guzików, wkładana na białą płócienną koszulę, o dość szerokich rękawach wszytych w wąski mankiet, zakończoną pod szyją małym stojącym kołnierzykiem, przewiązany czerwoną wstążką. Na głowie czarny kapelusz przepasany wstążką tkaną w kwiaty; z lewej strony za wstążką zatknięty bukiet ze sztucznych kwiatów, od którego opada w dół kilka długich kolorowych wstążek. Okrycie wierzchnie stanowił niegdyś płaszcz-peleryna, podobny do płaszcza cieszyńskiego. Żupan był szyty z sukna modrego lub czarnego. Sięgał poniżej kolan, wcięty nieco w pasie, z szerokimi rękawami i dużym kołnierzem, zapinanym przeważnie na pętelki.

Bardziej oryginalnym ubiorem był płaszcz. Wykonywano go z sukna granatowego, czarnego lub białego. Płaszcz ma wygląd podwójnej, fałdowanej peleryny, sięgającej łydek. Zapinany był na mosiężną sprzączkę pod szyją.

W przeciwieństwie do stroju kobiecego, ubiór męski zaginął ostatecznie wiele lat temu.

Słowniczek części stroju ludowego

bruclek – rodzaj sukiennej kamizelki bez rękawów, to podstawowy element stroju męskiego,

czepidło - nieduża, trójkątna chusta płócienna,

kabotek – bluzka wkładana na koszulę, wykonany był z białego, cienkiego płótna. Z boku doszywane były krótkie rękawki, suto marszczone i zaciągane tasiemką,

oplecek z kiecką – to podstawowa część dawnego stroju kobiecego. Kiecka wykonana jest z sukna cienkiego, przy czym na uszycie jednej kiecki zużywano do 5 metrów materiału. Górną, mocno marszczoną część przyszywano do oplecka, wykonanego z aksamitu lub brokatu. Oplecek był haftowany wełną lub jedwabiem w bogate kolorowe motywy roślinne,

zopaski – były nieodzownym elementem ubioru kobiety. Na co dzień chroniły kieckę przed zabrudzeniem w czasie pracy, od święta były ozdobą,

żupan, płoszcz – te dwa rodzaje wierzchniego okrycia noszono w zależności od upodobania właściciela.

Strój głubczycki

Strój regionalne z ziemi głubczyckiej

Region występowania

Zasięgiem obejmował okolice Głubczyc.

Strój kobiecy

Zamożne kobiety nosiły płócienne czepce haftowane na podkowiastym dnie nićmi złotymi, srebrnymi, pajetkami, kolorowymi szkiełkami i perełkami. W powszechnym użyciu były czepce tiulowe z bogatym haftem, obszyte z przodu ryszą z drobnych, gęsto złożonych fałdków, uzupełnione wzorzystymi wstęgami, zwisającymi po obu stronach policzków. Czepce haftowane złotem miały w tyle dużą kokardę ze zwisającymi końcami na plecach. Czepce zimowe były watowane i bramowane futrem. Do takich czepców noszono jedwabne, mierzące w obwodzie 3-4 m sięgające kostek spódnice w kolorze ciemnoniebieskim, fioletowym, niebieskim, zielonym, żółto-brązowym, czerwonym, różowym.

Dla oszczędności przód spódnicy, który przykrywano fartuchem, wykonywano z gorszej, grubszej tkaniny. Spódnice utrzymywano na kielbasie, przyszytej do stanika. Pogrubiał on kształty kobiece, co uzyskiwano również przez noszenie watówki, w czerwonym kolorze z lejbiem, lub kilku płóciennych spódnic.

Na ramiona zarzucano wzorzystą merynkę z frędzlami, którą wiązano w tyle a na to wkładano kabacik uszyty z tej samej jedwabnej lub adamaszkowej tkaniny co spódnica. Był on krótki do pasa i dopasowany dzięki odpowiednio przyciętym plecocom składającym się z trzech lub czterech części, zależnie od tego czy szew biegł środkiem. W pasie ujmował go pasek ze srebrną klamerką. Rękawy były fałdowane i bufiaste, zwężające się ku dołowi. Spencery zimowe watowano lub podszywano kożuszką i przyszywano futrzany kołnierz oraz mankiety. W lecie widać było spod niego koronkową krezę, która na przodzie przechodziła w wąski żabot. Koło szyi krezę spinano srebrną sprzączką, albo zakładano korale.

Młode kobiety na uroczyste okazje wkładały na głowę galandę z szeroką wstążką, związaną nad karkiem, w kokardę w zwisających ku dołowi końcach. Na nogi wkładały białe pończochy i czarne pantofle. Fartuchy były szerokie, wzorzyste i nieco krótsze od spódnicy lub wąskie płócienne, uszyte z jednej szerokości i wykończone dzierganymi ząbkami.

Starsze kobiety nosiły też fartuchy szerokie jedwabne w ciemnym kolorze. Natomiast stare kobiety od święta nosiły czepiec, spencer w tym samym kolorze co spódnica, pod nim merynkę oraz szeroki jedwabny fartuch, ciemne pończochy i czarne płytkie buciki. Zimą zarzucały na ramiona dużą wełnianą chustę turecką, złożoną w trójkąt.

Strój męski

Strój męski zaginął jeszcze z końcem XIX wieku. W swej najstarszej, paradnej formie składał się z krótkich do kolan skórzanych spodni, białych pończoch i czarnych pantofli z klamerką, płóciennej koszuli oraz z kamizelki i kaftana w granatowym lub zielonym kolorze oraz cylindrowatego kapelusza. Przy kołnierzyku koszuli zawiązywano jedwabną chusteczkę, którą nieznacznie było widać spod wysoko zachodzącego kołnierza kaftana. Zimą noszono szeroki wełniany, w granatowym kolorze płaszcz z peleryną i wysokim kołnierzem. Noszono także spodnie wełniane wpuszczone do wysokich, sięgających do kolan butów.

Ubożsi nosili koszulę zgrzebną, spodnie parciane, niekiedy zafarbowane na ciemny kolor, do tego kamizelę ciemną lub w pasy i długi sięgający do bioder niebieski kaftan z rękawami i wysokim kołnierzem. Zimą płótnianka i wysokie do kolan buty oraz cylindrowaty kapelusz z małym rondem i wąską wstążeczką.

Słowniczek części stroju ludowego

galanda – wianek z szeroką wstążką, związaną nad karkiem, w kokardę w zwisających ku dołowi końcach.

merynka - wzorzysta chusta z frędzlami,

Strój nyski

Region występowania

Zasięgiem swoim obejmował okolice Nysy.

Strój kobiecy

Górna część stroju kobiecego składała się z kaftanu – spencera (szpyndzera) uszytego z ciemnoniebieskiego wzorzystego jedwabiu w żakardowe wzory z ciemniejszymi motywami roślinnymi. Wierzchnia część ubioru sięgała talii, była dopasowana do figury, dołem wykończona marszczoną baskiną wykonaną z tego samego materiału co całość. Zapięcie z przodu na haftki schowane zostało pod marszczeniem. Kołnierzyk okrągły wykładany, brzegi obszyte pasmanterią oraz koralikami. Przód spencera ozdobiony sutaszem – galonem, plecionym sznurkiem ułożonym we wzory, naszytym jak aplikacja. Rękawy długie, główka bufiasta, umożliwiającą włożenie pod spód kabotka – białej koszulki, również z bufiastymi rękawami. Dołem rękawy zwężały się, zakończone były niewielkim mankietem obszytym sznureczkiem. Kaftan watowano na białej flanelowej podszewce.

Spódnica uszyta z tej samej tkaniny co górna część ubioru. Stanik – oplecek o kroju typowym z wycięciami na dekolt i ręce, wykonano z gorszej gatunkowo płócienną tkaniny, z przyszytą do niego obficie marszczoną spódnicą. Na spódnicę nałożono fartuch uszyty z jedwabiu we wzory żakardowe utkane w białoniebieską kratę, suto marszczony ujęty w pasek przechodzący w troki do wiązania z tyłu.

Na głowie noszono czepiec uszyty z płótna i tiulu o dwuczęściowym kroju. Tiul pokryty białym haftem dzierganym, atłaskowym, przewlekany o motywach roślinnych. Denko półokrągłe. Rysza wokół twarzy ułożona w regularnie ułożone zakładki – riuszki. Przy twarzy oraz z tyłu przyszyte schodzące na ramiona ozdobne jedwabne wstęgi tkane we wzory żakardowe. Kompozycja wzorów złożonych z czterech ciemnoróżowych kwiatów z jasnoróżowymi środkami oraz sześciu jasnoróżowych kwiatów (środkami ciemnoróżowymi). Tylne wstążki ściągały denko, wiązano je w kokardę spływającą na plecy.

Ozdobą były szklane koraliki na szyi, wstążka z krzyżykiem lub brosza spinająca oszewkę kabotka. W zimie noszono szubę z czarnego sukna, podszytą futrem, a uboższe kobiety wkładały dużą chustę turecką.

Strój męski

Strój męski zaginał jeszcze z końcem XIX w. Był tak samo wystawny jak strój kobiecy. Na głowie noszono czarny filcowy kapelusz z szerokim rondem. Poza tym mężczyźni mieli płócienną koszulę i jasny, niebieski lub zielony wams zwany potem kamizelą, zapinany na jeden rząd guzików metalowych. Sięgał on do pasa, a przykrywał go ciemniejszy surdut, długi do kolan, przeważnie rozchylony, bez zapięcia. Spodnie – biedniejsi z białego lnianego płótna, bogatsi ze skóry lub sukna, wpuszczone do butów z cholewami na podwyższonym obcasie.

W zimie wkładano granatowy bądź czarny długi płaszcz z peleryną i wysokim, stojącym kołnierzem lub długi kożuch i baranią czarną prostą czapkę.

Słowniczek części stroju ludowego

kabotek – biała koszulka z bufiastymi rękawami. Dołem rękawy zwężały się, zakończone były niewielkim mankietem obszytym sznureczkiem,

spencer (szpyndzer) – kaftan uszyty z ciemnoniebieskiego wzorzystego jedwabiu w żakardowe wzory z ciemniejszymi motywami roślinnymi.

Sutasz(galon) - pleciony sznurek ułożony we wzory, naszyty jak aplikacja,

Strój
cieszyński

Region występowania

Zasięg stroju cieszyńskiego obejmował Cieszyn, Pruchna, Strumień, Czechowice, Jaworze, Ustroń, Leszna. Przed pierwszą wojną światową jego zasięg był bardzo rozprzestrzeniony dochodził na wschodzie po Lipową i Milówkę w Żywieckim.

Strój kobiecy

Strój kobiecy składa się z mocno marszczonej, ciemnej spódnicy z sukna, zszytej razem z aksamitnym gorsetem zwanym "żywotek", wkładanym na białą bluzkę -"kabotek", której przód i bufiaste rękawy pokryte są pięknym, białym haftem. Wzorzysty brokatowy, względnie jedwabny fartuch ma tę samą długość co spódnica. Fartuch związany jest w pasie szeroką wstążką z przodu na kokardę, końce zwisają do samego dołu fartucha. Odświętny strój zamężnej cieszyńskiej gaździnki składał się z czepca, szatki, kabotka, sukni z żywotkiem, fortucha, szpencera, hacki, nogawiczek i trzewików.

Charakterystyczne jest, że przez długi czas jedyną bielizną cieszyńskich Wałasek stanowiła tzw. ciasnocha, czyli spodnia koszula kobieca składająca się z górnego, przylegającego ściśle do ciała stanika o prostym kroju, uszytego z ćwilichu (cienkiego płótna domowej roboty) oraz dolnej, przyszytej do stanika części z grubego płótna (drelichu). Całość połączona była początkowo tylko jednym ramiączkiem biegnącym na ukos.

Na ciasnochę zakładała cieszynianka kabotek czyli krótką, sięgającą pasa koszulę, początkowo z grubszego, później delikatnego, wybielonego płótna z bufiastymi rękawami do łokcia, o haftowanym jedwabną czarną lub czerwoną nicią kołnierzyku i lemieczkach (mankietach). Pod szyją kabotek zapinany był na hoczek i babkę lub ozdobną srebrną spinką zwaną szpyndlikiem. Strojniejszymi odmianami kabotka były szutka i koszulka.

Na kabotek zakładała cieszynianka suknię, która składała się z dwóch zszytych ze sobą na stałe części – żywotka, czyli aksamitnego, bogato haftowanego gorseciku na ramiączkach oraz suto marszczonej, początkowo sięgającej kolan, a w późniejszych czasach kostek, spódnicy, której krawędź obszywano połyskującą wstęgą bławatkowego koloru, tzw. galonką. Suknie noszono wysoko podniesione w stanie. Chodziły w nich panny i mężatki, niemniej żywotek sukni młodych dziewczyn był zupełnie pozbawiony zdobień bądź wyszywany bardzo skromnym haftem o roślinnych motywach zdobniczych.

Dbano, aby żywotek i spódnica odświętnej sukni były do siebie dopasowane kolorystycznie. Na spódnicę sukni przeznaczano nawet 5 - 6 metrów lniano-wełnianego materiału w kolorze rudobrunatnym, wiśniowoczerwonym lub czarnym.

Aby zaoszczędzić nieco materiału, w przednią część sukni przykrytą fartuchem, wszywano kawałki tańszego lub wykrojonego ze starych spódnic materiału, nazywając powstałą w ten sposób wstawkę ladaco. Usztywniane tekturą żywotki koloru wiśniowego ozdabiano złotymi sznurkami, a czarne galonami w kolorze srebra. Zszywanie żywotków i spódnic o różnych kolorach było następstwem przechodzenia z pokolenia na pokolenie starszych sukni, które posiadaczka dostosowywała do swych potrzeb, gustu i aktualnej mody. Praktycznym wynalazkiem w zakładanej przez głowę, podszytej cegląstą flanelą i przez to dosyć ciężkiej sukni, była tzw. kapsa, czyli płócienna kieszeń wszywana pod ladaco. Aby suknia lepiej się układała, nadając przy tym kobiecie obfitszych kształtów, zakładano pod nią jedną, a od święta kilka spódnic - płóciennych halek z cienkiego ćwilichu, których dolny brzeg ozdabiano wyszywaniem.

Na ciemnym tle sukni pięknie odbijał się fartuch – płócienny i wąski, ufarbowany na modro i noszony na każdy modrzyniec lub strojny adamszkowy, którego długość pokrywała się z długością sukni. Panna młoda przepasywała się fartuchem z delikatnego białego, czasem jedwabnego materiału.

Talię kobiety podkreślała przeposka, czyli barwna jedwabna wstążka zawiązana z przodu na kokardę. Ubogim kobietom przeposka zastępowała srebrny cieszyński pas, niemniej nawet posiadaczki tej kosztownej ozdoby przewiązywały się przeposką, chroniąc w ten sposób przed wytarciem marszczone zszywanie żywotka i sukni.

Zimowe okrycie kobiecego stroju cieszyńskiego stanowiła ciemna, narzucana na ramiona wełniana hacka, na paradę, przewieszana na przedramieniu również latem.

Wyjściowym odzieniem na chłodne dni był szpencer – ciepły, dopasowany do figury watowany damski kaftan z długimi rozszerzającymi się w ramionach rękawami dla pomieszczenia bufiastego kabotka. Sięgał pasa i posiadał szalowy kołnierz, a szyto go z dobrego czarnego, brunatnego lub wiśniowego sukna i zapinano na srebrną sprzączkę. Na co dzień zakładano ciepłe, ale tańsze proste kaftaniki - jupki. Dawniej, noszenie sięgającego kolan lub krótkiego do pasa baraniego kozucha, było przywilejem mężatek. Podobnie jak kozuchy męskie barwiono je na żółto i obszywano czerwoną wełnianą nicią.

Na nogi wdziewano niegdyś czerwone nogawiczki - prawie dwumetrowej długości wełniane pończochy, układane od kostki aż pod kolano w drobne fałdki, a na stopy - białe skarpety z owczej wełny – kopytka oraz płytkie, lekkie obuwie uszyte z jednego kawałka skóry, czyli tzw. kyrpce. Wraz z upowszechnieniem się czarnych trzewików ozdobionych niebieską kokardką, zaczęto nosić cieńsze, gładkie, białe pończochy. Na początku XX wieku nastąpiła moda na brynelki, czyli czarne sznurowane buciki.

O zamożności i strojności kobiecego stroju cieszyńskiego w dużej mierze decydowała zakładana do niego odświętnie srebrna biżuteria. Blasku i okazałości dodawały koliste lub sercowate spinki, którymi zapinano pod szyją kabotek, czyli tzw. szpyndliki, napierśnik – przytwierdzone do ramiączek żywotka łańcuszki połączone ze srebrnymi różami, przyszywane na przedzie żywotka hoczki, których – w zależności od jego wysokości mogło być nawet 12, klamry spinające szpencer i przede wszystkim srebrne pasy cieszyńskie, do których przymocowywano trzepotki, czyli delikatne łańcuszki, układające się w misterną sieć w pasie na marszczeniu sukni i fortucha. Wymienione ozdoby, odlewali lub wykonywali techniką filigranu słynący na całym Śląsku Cieszyńskim skoczowscy, cieszyńscy i jabłonkowscy złotnicy.

W cieszyńskich strojach starszych kobiet dominowały ciemne kolory, suknia była też zazwyczaj stateczniejsza, sięgając kostek. Po 1900 roku również młode dziewczyny zaczęły nosić tak długie suknie.

Strój męski

Strój ten składa się z obcisłych spodni z dwoma przyporami, wykonanych z granatowego, fabrycznego sukna. Z tego samego materiału uszyty był kaftan - marynarka (dosyć krótki, sięgający nieco poniżej pasa). Pod marynarkę ubierano białą płócienną koszulę z kołnierzem oraz kolorową kamizelkę. Pod szyją wiązano chustkę, przeważnie koloru czerwonego. Wysokie buty, czarne, z usztywnionymi cholewkami. Czarny kapelusz z szerokim rondem. Wierzchnie okrycie Cieszyniaka stanowił płaszcz - peleryna o kroju bardzo zbliżonym do okryć, noszonych ówczesznie powszechnie w miastach.

Na co dzień nosili chłopcy zwykłe płócienne spodnie, natomiast odświętne galaty szyto z kupnego sukna. Niebieskie lub ciemnomodre, raczej wąskie spodnie, ściągnięte w pasie szerokim na trzy palce skórzanym pasem, którym mężczyzna owijał się kilka razy (a rozwijał aby zaprowadzić porządek w domu), noszono na wpust do butów z cholewami. Rozporek spodni, czyli lacek znajdował się z boku, z lewej lub prawej strony.

Tylko bogaci gospodarze sprawiali sobie solidne, wysokie skórzane „polskie buty”, czyli poloki, ozdobione czaprokym - kępką rzemyków. Ale i ubożsi starali się wyglądać od święta paradnie – nie posiadając prawdziwych poloków, nakładali na swe niskie buty tzw. sztyblety - skórzane cholewy. Obuwem noszonym powszechnie przez mieszkańców podcieszzyńskich wiosek były ciżmy – buty robocze oraz kyrpce – obuwie, do którego przywiązani byli starsi ludzie, uszyte z jednego kawałka świńskiej lub wołowej skóry, które umocowywano na nodze nawłokami (mocnymi sznurkami), osłoniętej kopycami, czyli wełnianymi lub sukiennymi skarpetami.

Na białą koszulę zakładano granatową, szaroniebieską lub czarną sukienką kamizelkę, którą cieszyński lud nazywał bruclekiem. Ozdobą brucleka było oblamowanie czerwoną lamówką, stebnowany kołnierz oraz jeden lub dwa rzędy metalowych, srebrnych lub rogowych guzików. Swego czasu panowała moda na noszenie brucleka nie zapiętego pod samą szyję. W ciągu XIX wieku pojawiło się kilka różniących się krojem typów brucleka. Dla kawalerów bruclek spełniał rolę odświętnego odzienia wierzchniego, które w całości musiało być uszyte z lepszego materiału. Podobna bruclekowi krojem, zdobieniem i funkcją była sięgająca pasa tzw. kamizol, noszona odświętnie przez uboższych gospodarzy, kawalerów lub też na co dzień do pracy.

W chłodne dni na bruclek zakładano dopasowany kolorystycznie do całości, granatowy lub czarny sukienki szpencer, czyli krótki surdut z kołnierzem i wyłogami, podbity wełnianą kraciatą tkaniną.

W przeciwieństwie do bruceka miał on długie rękawy, nieco poszerzone w ramionach, a zwężające się przy nadgarstkach. Podobnie jak brucek posiadał jeden lub dwa rzędy rogowych lub metalowych guzików. W zależności od rodzaju zakładanego na koszulę okrycia wierzchniego, noszących kamizole nazywano kamizolkorzami, szpencery - szpencerzystami, a kabaty – kabaciarzmi.

Prawdziwie zbytkownym, wierzchnim okryciem, przydającym powagi cieszyńskiemu siedlokowi był płaszcz, czyli szeroka sukienna peleryna bez rękawów w kolorze granatowym, ocieplona wełnianą podszewką, sięgająca do połowy łydek, a nawet kostek.

Fakt, że z sukna na płaszcz można było wykroić nawet trzy ubrania wierzchnie, daje wyobrażenie o jego fałdzistości i zamaszystości. Płaszcz noszono przeważnie tylko narzucony na ramiona. Zapięcie składające się ze skórzanej pętelki i kneblika (kołka) na rzemyku, przyszyte do kołnierza, znajdowało zastosowanie dopiero w naprawdę zimne dni. W dzień powszedni przed chłodem chronił tzw. burnus – długi, prosty płaszcz, natomiast zimą w powszechnym użyciu były krótkie lub długie baranie kożuchy, farbowane na żółto, brunatno lub czarno, które kupowano na jarmarkach.

Najdroższe były długie białe kożuchy z czarnym kołnierzem z wierzchu poszyte suknem, a na szwach obszyte kolorową wełnianą nicią. Uzupełnieniem zimowego ubioru były również skórzane lub sukienne rękawice z palcami, wełniane czapki lub futrzane baranice.

Blasku i okazałości całemu strojowi dodawały połyskujące duże płaskie lub wypukłe guzy, sprzączki na kapeluszu i szpencerze, czasem wielce misternej roboty. Strój cieszyńskich starzików, czyli starszych wiekiem gospodarzy, odznaczał się ciemniejszą tonacją kolorystyczną i mniejszą podatnością na wpływy najnowszej mody. Do trumny składano ich w odświętnym stroju, choć niektóre jego elementy były pozostawiane w spadku potomkom. Jeżeli śmierć zabierała młodego kawalera, tradycja nakazywała, aby został on pochowany w weselnym stroju żynicha.

W porównaniu z kobiecym strojem cieszyńskim, męski nie wzbudzał aż tak dużego zainteresowania XIX-wiecznych ludoznawców, dlatego jego odtworzenie wymaga poszukiwań dawnych opisów i dokumentów ikonograficznych. Aż do końca XIX wieku opisany strój był noszony przez ludność zamieszkującą środkową część Śląska Cieszyńskiego. Szczególnie odświętny strój bogatych siedloków cieszyńskich, mimo iż skromniejszy od kobiecego pod względem kolorystyki, kroju poszczególnych części ubioru i dodatków, odznaczał się jednak swoistą elegancją i dostojnością.

Podczas gdy u schyłku XIX wieku kobiecy strój cieszyński znajdował się w okresie szczytowego rozkwitu, strój męski, noszący wyraźne znamiona ubioru miejskiego, powoli wychodzi z użycia. Dzisiaj przykłady odtworzonych męskich strojów cieszyńskich możemy zobaczyć w muzeach.

Słowniczek część stroju ludowego

bruclek – sięgająca pasa męska kamizelka lub kaftan z rękawami z gęstego i dobrego gatunkowo sukna w kolorze granatowym lub czarnym i podszewką z tkaniny wełnianej. Do linii talii miał proste przody, a plecy pasowane dwoma półkolistymi cięciami ze szwem pośrodku. Na przodach były dwie poziome kieszenie,

ciasnocha - spodnia koszula kobieca składająca się z górnego, przylegającego ściśle do ciała stanika o prostym kroju, uszytego z ćwilichu (cienkiego płótna domowej roboty) oraz dolnej, przyszytej do stanika części z grubego płótna (drelichu). Całość połączona była początkowo tylko jednym ramiączkiem biegnącym na ukos,

galon – wstęga gładka lub wzorzysta z nici metalowych (srebrnych lub złotych) służąca do odszywania brzegów żywotka,

galonka – jedwabna wstęga najczęściej niebieska lub czarna lamująca dół sukni,

hoczki – srebrne zapinki składające się z dwóch części: ozdobnej blaszki oraz spojonych z nią kóleczek,

kabotek - krótką, sięgającą pasa koszulę, początkowo z grubszego, później delikatnego, wybielonego płótna z bufiastymi rękawami do łokcia, o haftowanym jedwabną czarną lub czerwoną nicią kołnierzyku i lemieczkach (mankietach),

lemiec – wąska oszewka przy szyi w koszuli męskiej i kobiecej,

modrzeńce – zapaski płócienne farbowane na kolor modry z drobnym białym wzorem szyte z dwóch szerokości tkaniny. Góra nie wszywana w pasek, po ułożeniu w dwustronne zakładki podszywana tasiemką, której końce służyły do wiązania zapaski w pasie,

płaszcz – długa, fałdzista, sięgająca prawie do ziemi podwójna peleryna z ciemnego, często granatowego sukna podszywana suknem albo wełnianym materiałem gładkim bądź w zielono-brązową kratę. Płaszcze miały wykładany kołnierz, a pod nim troczki z czarnego sznureczka do zawiązywania ich pod szyją. Wierzchnia część płaszcza sięgała prawie połowy części spodniej,

przeposka - barwna jedwabna wstążka zawiązana z przodu na kokardę,

rynelki - czarne sznurowane buciki,

sztyblety – skórzane cholewy zakładane na krótkie, sięgające kostek trzewiki,

szpencer – bardzo krótki kaftan kobiecy, sięgający pasa. Szyty z ciemnego, dobrego gatunkowo sukna, podszywany tkaniną, ocieplany watą,

żywotek – górna, bogato zdobiona, opinająca piersi część sukni kobiecej. Składał się z dwóch prostych przodów i pleców z charakterystycznym zębem (szczytkiem) pośrodku. Przody i plecy łączyły długie i wąskie ramiączka. Przody żywotka, brzegi ramiączek i plecy obszywano galonem,

Strój górali Beskidu Śląskiego

Region występowania

Zasięg obejmował region leżący w obrębie Ziemi Cieszyńskiej. Górale stanowią grupę etniczną wołoskich pasterzy wędrujących od średniowiecza łukiem Karpat.

Strój kobiety

Strój kobiety: wąska biała koszula, sięgająca kolan (ciasnocha), na koszulę nałożony kaftanik z cienkiego białego płótna, suto marszczony przy szyi, z bufiastymi do łokcia rękawami, luźno puszczony w pasie, krótki - sięga ledwie do bioder, przy szyi i w rękawach wykończony haftowaną lamówką. Zapaska (kiecka z przodu nie zszyta) drobno plisowana z czarnego płótna, długa do połowy łydek. Fartuch perkalowy koloru szafirowego lub granatowego w drobny wzorek. Na nogach kierpce i białe wełniane skarpety. Głowa odkryta, włosy splecione w warkocz związany wstążką.

Na strój kobiety składa się wąska koszula, sięgająca kolan, podtrzymywana jednym ramiączkiem, zwana ciasnochą; krótki, suto marszczony przy szyi kaftanik, tak zwany kabotek, z bufiastymi do łokci rękawami; czarna, drobno plisowana płócienna zapaska (fartuch, kiecka) zakładana z tyłu, zapięta z przodu w pasie; z przodu fartuch, tak zwany modrzyniec, dawniej płócienny, koloru szafirowego lub granatowego w drobny wzorek, zagęszczony wzdłuż brzegów fartuch w tak zwaną koronkę, na nogach kierpce, a w zimie czerwone pończochy i krótkie białe, wełniane skarpety (kopyca). Pończochy były bardzo długie, miewały około dwóch metrów. Układało się je na nogach w fałdy, tak że noga stawała się przez to niezmiernie gruba. Mężatki noszą na głowie czepiec i chustę (szatkę) wiązana pod brodą. Dawniej na czepiek zakładały bardzo dekoracyjne, białe, płócienne chusty wiązane z tyłu głowy na „rozek” lub na „spuszcz”. Dziewczęta chodzą z odkrytą głową, włosy gładko uczesane spletają w warkocz, na końcu którego wiążą wstążkę.

W chłodne dni kobiety kładą na ramiona dużą, białą chustę płócienną, tak zwany „obrus”. W czasie mrozów noszą baranie kozuszki

Strój męski

Strój męski: koszula z białego adamaszkowego płótna, z szerokimi rękawami zakończonymi haftem i zdobiona haftem na przodzie. Kamizela bez rękawów (bruclik) z czerwonego lub czarnego sukna, naszywana dwoma rzędami guzików z fałszywymi pętelkami, z tyłu pasowana, długość do bioder. Nogawice białe obcisłe z wołoskiego sukna. Skarpety białe z owczej wełny i kierpce z nawłokami - czyli sznurami z koziej sierści, które kilkakrotnie owija się wokół kostek aż do końca skarpetek. Kapelusz filcowy z szerokim opuszczonym rondem, w zimie barania czapka.

Mężczyźni noszą ćwilichowe (białe płótno tkane we wzory) koszule z prostymi rękawami; czerwone lub czarne sukienne ”brucliki” (kamizelki bez rękawów); białe, obcisłe „nogawice” (spodnie) z wołoskiego sukna; na nogach mają grube, wełniane skarpety (kopyca) i kierpce z nawłokami. Nawłoki są to długie sznury z koziej sierści, które owija się koło kostek i przymocowuje nimi kierpce. Na głowie jasny lub czarny kapelusz z niskim, okrągłym wierzchem, z szerokim rondem, przeważnie wygiętym w górę, w zimie barania czapka

Słowniczek części stroju ludowego

bruclik – męska kamizelka. Miał prosty krój: składał się z dwóch przodów i dwuczęściowych pleców ze szwem pośrodku. Przy szyi przeważnie był gładki niekiedy wykończony stojącym lub wykładanym kołnierzykiem. Na każdym z boków miał kieszeń przykrytą trójzębną klapką. Na prawej pole przyszywano 12 guzików, a obok każdego z nich naszycie imitujące dziurkę. Na pole lewej w lustrzanym odbiciu haftowano 10 imitacji dziurek i dwie dolne – prawdziwe,

ciasnocha – kobieca koszula spodnia o workowatym kształcie, ściśle opinająca ciało. Składała się z dwóch części. Górna szyta z jednej szerzyny tkaniny stanowiła 1/3 długości koszuli i opinała ściśle kibić i piersi, a dolna była szersza, z dwóch szerzyn, przymarszczona na tyle koszuli,

fortuch – zapaska tylna (osłaniająca tylną część ciała i boki) szyta z 7-8 szerzyn barwionego na czarno płótna. Cała powierzchnia a plisowana była w bardzo drobne zakładeczki. Górą wszyty był w wąską oszewkę, której końce służyły do związywania w pasie,

fartuszek – zapaska osłaniająca przednią część ciała, szyta z 3-4 szerzyn najczęściej z granatowej ozdobionej drobnym wzorem tkaniny,

kabotek – krótka sięgająca do pasa koszula kobieca o kroju ponczo poprzecznego, zwykle z krótkimi sięgającymi do łokcia rękawami,

kopyca (kopyce) – rodzaj męskich skarpet uszytych z białego, folowanego sukna lub dzianych z wełny w kolorze naturalnym. Sukienne robiono ze starych spodni. Tworzyły je trzy kawałki tkaniny krojone według specjalnej, drewnianej lub papierowej formy. Miały one po bokach rozcięcie, a ich górny brzeg ozdobiło odszycie z brązowego sukna,

kyrpce – rodzaj obuwia wykonanego z jednego prostokątnego kawałka świńskiej lub wołowej skóry, wyprawianej na kolor jasnobrunatny,

opasek (trzos) – szeroki pas skórzany z wewnętrzną kieszenią, ozdobiony ornamentem stempelkowym i metalowymi ozdobami,

portki – spodnie z grubego folowanego sukna w kolorze białym lub płótna samodziałowego najczęściej drelichowego.

Bibliografia :

Książki:

- Piskorz-Branekova Elzbieta, Polskie stroje ludowe. Cz.1-3. Warszawa: Sport i Turystyka – MUZA S.A.
- Bazelich Barbara, Śląskie stroje ludowe. Katowice: Śląsk, 1988

Strony internetowe:

- Śląskie stroje ludowe wersja rybnicka [dostęp online www.rybnik.pl/bsip/publik/stroje.pps] (dostęp 26.10.2012)
- Składnica górnośląska [dostęp online www.skladnica-gornoslaska.pl/index.php?go=h4] (dostęp 26.10.2012)
- Klaudia Kluczniok, Izabela Jasińska , opolski strój ludowy [dostęp online www.silesia.agro.pl/strona/tresc/opolskistrojludowy] (dostęp 26.10.2012)
- Śląskie stroje ludowe. Merynka.pl [dostęp online <http://merynka.pl>] (dostęp 26.10.2012)
- Perfekt [dostęp online <http://www.perfekt.krakow.pl/stroje/>] (dostęp 26.10.2012)
- Raciborz.com.p. : wystawa "Raciborski strój ludowy" w Muzeum [dostęp online <http://www.raciborz.com.pl>] (dostęp 26.10.2012)

- Strój śląski [dostęp online <http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r054/stroj%20slaski.htm>] (dostęp 26.10.2012)
- Związek Śląskich Rolników : opolski strój ludowy [dostęp online http://www.silesia.agro.pl/www_userfiles/zrs_opolski_stroj_ludowy_web./](dostęp 26.10.2012)
- Polskie stroje ludowe [dostęp online <http://stroje.pl/p/>] (dostęp 26.10.2012)
- Pamiątki.pl : lalki [dostęp online <http://www.pamiatki.pl>] (dostęp 26.10.2012)
- Forum powiatu głubczyckiego "DIE LEOBSCHÜTZER TRACHT" VON JOSEF PAWELKE [dostęp online <http://www.powglubczyce.fora.pl/>](dostęp 26.10.2012)
- Forum Nysa [dostęp online <http://forum.nysa.pl/viewtopic.php?t=2542>] (dostęp 26.10.2012)
- <http://pl.wikipedia.org/wiki/>
- Śląskie stroje ludowe z okolic Gliwic [dostęp online <http://www.malanowicz.eu/mm/pasje/silesiana/stroje/stroje.htm>] (dostęp 26.10.2012)
- Polskie stroje ludowe i historyczne [dostęp online <http://www.stroje-ludowe.pl>] (dostęp 26.10.2012)
- Dialekty i gwary polskie [dostęp online <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=slaska-kultura-ludowa&l2=stroj-ludowy>] (dostęp 12.11.2012)

**Projekt edukacyjny realizowany przez Publiczną
Bibliotekę Pedagogiczną RODN „WOM” w
Częstochowie Filię w Lublińcu oraz bibliotekę
Szkoły Podstawowej nr I w Lublińcu**

pod kierunkiem:

Barbary Brewki

Małgorzaty Goindy

Elżbiety Kulisz